

स्पर्धा परीक्षा तयारी

महाराष्ट्राचा भूगोल

डॉ. संदीप मसराम

सहाय्यक प्राध्यापक - भूगोल

वसंतराव नाईक शासकीय कला व समाजविज्ञान संस्था, नागपूर

अभ्यासक्रम

प्राकृतिक, सामाजिक आणि
आर्थिक भूगोल

- महाराष्ट्राचा भूगोल
- भारताचा भूगोल
- जगाचा भूगोल

महाराष्ट्राचा प्राकृतिक भूगोल

भूचरना,
भूगर्भरचना,
नदीप्रणाली,
हवामान,
मृदा,
वनस्पती

ADD A FOOTER

महाराष्ट्राचा सामाजिक भूगोल

लोकसंख्या

मानवी वसाहती

ADD A FOOTER

महाराष्ट्राचा आर्थिक भूगोल

खनिजसंपत्ती

उर्जासाधने

जलसिंचन

कृषी

पशुधन व दुग्धउद्योग

मत्स्यवसाय

उद्योगधंदे

वाहतूक

संदेशवहन

ADD A FOOTER

मुख्य परीक्षा

प्राकृतिक भूगोल

- भूरूपशास्त्र
- हवामानशास्त्र
- सागरशास्त्र
- जैव भूगोल
- पर्यावरण भूगोल

मुख्य परीक्षा

मानव भूगोल

- मानव भूगोलाचा दृष्टीकोन
- आर्थिक भूगोल
- लोकसंख्या भूगोल
- प्रादेशिक नियोजन
- मानव भूगोलातील प्रतिमान, संकल्पना आणि नियम

महाराष्ट्राचा स्थान व विस्तार

- महाराष्ट्राचा भौगोलिक विस्तार –
- अक्षवृत्तीय विस्तार :- $19^{\circ} 46' 46''$ उत्तर ते $22^{\circ} 6' 13''$ उत्तर
- रेखावृत्तीय विस्तार :- $72^{\circ} 36' 49''$ पूर्व ते $80^{\circ} 48' 19''$ पूर्व

महाराष्ट्राचे क्षेत्रफळ

• क्षेत्र -

भारत

३२,८७,२६३ चौ की मी

महाराष्ट्र

३,०७,७१३ चौ की मी

९.३६ % ३ रा क्रमांक

१,१८,८०९ चौ. मील

• राजस्थान ३,४२,२३९ चौ की मी १ (३४,७२६ चौ की मी)

• मध्यप्रदेश ३,०८,३१३ चौ की मी २ (६०० चौ की मी)

महाराष्ट्राची लोकसंख्या (२०११) -

भारत
१२१ कोटी

महाराष्ट्र
११,२३,७२,९७२ (११.२ कोटी) २ रा क्रमांक

महाराष्ट्राचा समुद्रकिनारा

- एकूण सागरकिनारा - ७२० किमी

जिल्हे	सागरकिनारा
पालघर	१०२ किमी
ठाणे	२७ किमी
मुंबई शहर एवं मुंबई उपनगर	११४ किमी
रायगड	१२२ किमी
रत्नागिरी	२३७ किमी
सिंधुदुर्ग	१२० किमी

महाराष्ट्राची नैसर्गिक सीमा

- १ वायव्य सीमा – सातमाळा डोंगर रांग (नाशिक), गाडणा टेकड्या (धुळे), अक्राणी टेकड्या (नंदुरबार)
- २ उत्तर सीमा – सातपुडा पर्वत, गाविलगडच्या टेकड्या (अमरावती)
- ३ ईशान्य सीमा – दरेकसा टेकड्या (गोंदिया),
- ४ पूर्व सीमा – चीरोलो टेकड्या, सुरजागड डोंगररांग, भामरागड डोंगर रांग, चांदूरगड टेकड्या (गडचिरोली)
- ५ आग्नेय सीमा – निर्माण डोंगररांग, (नांदेड)
- ६ दक्षिण सीमा – हिरण्यकेशी नदी (कोल्हापूर)
- ७ नैऋत्य सीमा- तैरेखोल नदी (सिंधुदुर्ग)
- ८ पश्चिम सीमा – अरबी समुद्र (कोंकण)

महाराष्ट्राची राजकीय सीमा –

- १ वायव्य सीमा – गुजरात व दादर नगर हवेली
- २ उत्तर सीमा – मध्यप्रदेश
- ३ पूर्व सीमा – छत्तीसगड
- ४ आग्नेय सीमा – तेलंगाना
- ५ दक्षिण सीमा – कर्नाटक व गोवा

महाराष्ट्राचे इतर राज्यांना लागून असणारे जिल्हे

महाराष्ट्राचे इतर राज्यांना लागून असणारे जिल्हे (एकूण २० जिल्हे) :-

- १) गुजरात – पालघर, नाशिक, धुळे व नंदुरबार (४)
- २) मध्य प्रदेश – नंदुरबार, धुळे, जळगाव, बुलडाणा, अमरावती, नागपूर, भंडारा व गोंदिया (८)
- ३) छत्तीसगड – गोंदिया व गडचिरोली (२)
- ४) तेलंगाना – गडचिरोली, चंद्रपूर, यवतमाळ व नांदेड (४)
- ५) कर्नाटक – नांदेड, लातूर, उस्मानाबाद, सोलापूर, सांगली, कोल्हापूर व सिंधुदुर्ग (७)
- ६) गोवा – सिंधुदुर्ग (१)

क्षेत्रफलानुसार सर्वात मोठे जिल्हे

अ.क्र.	जिल्हे	क्षेत्रफल (चौ.की.मी.)
1	अहमदनगर	१७०४८
२	पुणे	१७६४३
३	नासिक	१७७३०
४	सोलापूर	१४८९७
५	गडचिरोली	१४४१२

क्षेत्रफळानुसार सर्वात लहान जिल्हे

अ.क्र.	जिल्हे	क्षेत्रफळ (चौ.की.मी.)
1	मुंबई शहर	१५७
२	मुंबई उपनगर	४४६
३	भंडारा	३८९५
४	ठाणा	४२१४
५	हिंगोली	४५२४

जिल्हावार तालुके (तहसील)

तहसील	जिल्हे
०	मुंबई शहर
१	-
२	-
३	मुंबई उपनगर
४	धुळे
५	हिंगोली
६	वाशिम, नंदुरबार
७	भंडारा, अकोला, ठाणे
८	गोंदिया, वर्धा, पालघर, सिंधुदुर्ग, उस्मानाबाद, जालना
९	औरंगाबाद, परभणी, रत्नागिरी
१०	सांगली, लातूर
११	बीड, सातारा, सोलापूर
१२	कोल्हापूर, गडचिरोली
१३	बुलढाणा
१४	नागपूर, अमरावती, पुणे, अहमदनगर
१५	चंद्रपूर, रायगड, नाशिक, जळगाव
१६	नांदेड, यवतमाळ

महाराष्ट्रातील नद्या -

<u>नदी</u>	<u>उगम</u>	<u>उपनद्या</u>
गोदावरी	त्रंबकेश्वर (ब्रम्हगिरी) नाशिक	वर्धा, वैनगंगा, पैनगंगा, प्राणहिता, प्रवरा, मांजरा दारणा, इंद्रावती, पूर्णा, सिंदफणा
भीमा	भीमाशंकर पुणे	इंद्रायणी, नीरा, कुकडी, सीना, घोड, पवना
कृष्णा	महाबलेश्वर सातारा	कोयना, पंचगंगा, दुधगंगा, वेदगंगा, घटप्रभा, भोगावती, येरळा, भीमा
तापी	मुलताई बैतुल मध्यप्रदेश	अनेर, पूर्णा, काटेपूर्णा, गिरणा, पांझरा, भुलेश्वरी

कोकणातील नद्या

उल्हास- काळू, भातसा

वैतरणा- दहेरजा, पिंजाल, लोहानी, बांद्री

वशिष्टी- जगबुडी

शास्त्री- बाव

कर्ली- कार्ली

दमणगंगा

सूर्या

तानसा

काळू

पातालगंगा

अंबा

कुंडलिका

सावित्री

काजळी

काजवी

देवगड

तैरेखोल

महाराष्ट्रातील नदीच्या काठावरील प्रसिद्ध शहरे

नदी	काठावरील प्रसिद्ध शहरे	नदी	काठावरील प्रसिद्ध शहरे
मुळा मुठा	पुणे	सिंदफणा	माजलगाव
भीमा	राजगुरु, पंढरपूर (चंद्रभागा)	कुंडलिका	रोहा
कऱ्हा	जेजुरी, बारामती	गोदावरी	गंगाखेड, नांदेड, पुणातांबा
धाम	पवनार	सीना	अहमदनगर
पांजरा	धुळे	इरई	चंद्रपूर
वशिष्टी	चिपळूण	नाग	नागपूर
इंद्रायणी	देहू, आळंदी	तापी	भुसावळ
प्रवरा	संगमनेर, नेवासे	बिंदुसरा	बीड
कऱ्यादू	हिंगोली	मीना	नारायणपूर
		पंचगंगा	कोल्हापूर

महाराष्ट्राचे प्रशासकीय विभाग –

प्रशासकीय विभाग	जिल्हे	तालुके	भौगोलिक क्षेत्रफळ (चौ.की.मी.)
कोकण विभाग	७	७०	३०७२८
पुणे विभाग	७	७८	७७२७७
नाशिक विभाग	७	७४	७७४९३
औरंगाबाद विभाग	८	७६	६४८१३
अमरावती विभाग	७	७६	४६०२७
नागपूर विभाग	६	६४	७१३७७

महाराष्ट्र

Topic	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
World Geography	1	2	6	2	1	-	-
India Geography	9	7	3	7	6	2	1
Physical Geography	2	4	3	3	8	11	9
Agriculture Geography	1	-	-	-	-	-	-
Maharashtra Geography	1	-	1	1	-	-	3

ADD

THANK YOU!